

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Reflexe klíčových událostí v Plzni roku 1918 v
regionálním tisku**

Pavel Řepík

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

**Reflexe klíčových událostí v Plzni roku 1918 v
regionálním tisku**

Pavel Řepík

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, prosinec 2013

.....

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D. za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěl k vypracování této bakalářské práce.

Obsah

Úvod	6
1 Roky 1917 a 1918 v českých zemích	9
1.1 Události 28. října 1918 a pokus o iredentu českých a moravských Němců.....	15
2 Nástin hospodářské a sociální situace v Plzni v roce 1918.....	18
2.1 Lednové nepokoje	21
2.2 Demontrace k příležitosti svátku 1. května	24
2.3 Plzeň a krajské zřízení z 19. května	27
2.4 Červnové hladové nepokoje.....	30
2.5 Chřipková epidemie.....	35
2.6 Říjnový převrat v Plzni.....	39
Závěr.....	45
Seznam literatury.....	48
Summary	50

Úvod

Bakalářská práce pojednává o problematice reflexe důležitých událostí v Plzni roku 1918 v regionálním tisku, jenž v této době vycházel. Práce se zaměřuje na ty události, které se díky své důležitosti dostaly na stránky těchto periodik a byly jimi následně interpretovány široké čtenářské veřejnosti.

Práci na zvolené téma jsem se rozhodl vypracovat na základě svého předchozího studia plzeňské regionální historie, jež je mé osobě velice blízká, neboť sám jsem plzeňským rodákem. Během své předchozí návštěvy v Archivu města Plzně jsem čistě náhodou v procesu zpracovávání jiné problematiky narazil v Průvodci po archivních fondech a sbírkách na kategorii Plzeň v období první světové války. Po následném prostudování obsahu tohoto fondu jsem se dozvěděl, že tato kategorie obsahuje rovněž i soudobé novinové tituly. Jelikož jsem nikdy předtím nepracoval s periodiky jako informačními zdroji, položil jsem si otázku, jak v této převratné době místní noviny referovaly o těchto událostech a zda je jejich výpovědní hodnota dostačující. Období první světové války v Plzni jsem se dle své následné úvahy rozhodl zúžit na rok 1918, jež jsem považoval z hlediska množství informací v novinách za nejobsáhlejší.

Bakalářská práce je rozdělena na úvodní obecnější část, přinášející chronologický přehled událostí, jež představují závažné společenské a politické události v prostoru českých zemí od jara roku 1917 do závěrečných měsíců roku 1918. Tato pasáž je zakončena problematikou pražského převratu z 28. října 1918 a pokusem českých a moravských Němců o iredentu, která byla pomocí československého vojska ukončena v polovině prosince 1918. V druhé a hlavní části se kromě krátkého úvodu do hospodářské a sociální otázky válečné situace v Plzni v roce 1918 nachází zpracované

klíčové události v témže roce, chronologicky rozdělené do jednotlivých kapitol. Tato část je zakončena převratem v Plzni, jenž probíhal na tomto území od 28. října do 30. října 1918.

Cílem práce je na základě analytického zpracování soudobých regionálních tisků, vědeckých studií a monografií uvést čtenáře do problematiky závěrečného roku válečného dění na českém území, s bližším pohledem na významné události, jež se přihodily v Plzni a jejím nedalekém okolí. Zpracované skutečnosti v jádru práce primárně vychází ze soudobého tisku a mají za úkol podat podrobnější pohled na dění v tomto městě, jež bylo v roce 1918 významně zasaženo vnitropolitickým a hospodářským vývojem na českém území. Získané poznatky z této práce by rovněž měly ukázat, kterým událostem se tisk v této době věnoval, čím se tyto skutečnosti vyznačovaly a jaký měly faktický dopad na místní obyvatelstvo.

Při psaní úvodní části práce jsem zejména čerpal poznatky z monografie *Češi, české země a velká válka 1914–1918* od Ivana Šedivého, jež poskytla přehledný náhled do otázky posledních válečných let na českém území a která pomohla utvořit základní rámec úvodní části práce. Další neméně důležitou publikací se stala monografie *Vznik Československé republiky 1918: programy, projekty, perspektivy* od Jana Galandauera, přinášející podrobné informace o vnitropolitickém vývoji na českém území a také o sociálních nepokojích, jež tento vývoj přinášel. Pro pochopení a zmapování převratu z 28. října 1918 se ukázala být klíčovou publikace *Česká společnost 1848–1918* od Otto Urbana. V otázce iredenty českých a moravských Němců se nesporně zásadní stala publikace *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918–1938* od Ladislava Josefa Berana, jež významně pomohla uchopit tuto problematiku.

Při psaní druhé části jsem zejména vycházel z poznatků z místního regionálního tisku. Nejvíce informací poskytly deníky *Nová doba* a *Český*

deník, které byly v této době jedinými denně vycházejícími listy na území Plzně. Sociálně demokratická *Nová doba* jakožto platforma socialistických stran, dodala mnoho potřebných informací, týkajících se sociálních nepokojů a různých typů lidových manifestací. Státoprávní *Český deník* se oproti *Nové době* spíše zaměřoval na politickou povahu závažných událostí, jež se přihodily na plzeňském území. Nenahraditelným se stal *Český deník* při zpracování problematiky nového krajského uspořádání v polovině května 1918. Jako doplňkové noviny jsem zvolil týdeníky *Český kraj*, *Český Západ* a *Českou Demokracii*, které pomohly k ucelenému a komplexnějšímu pohledu na klíčové události v Plzni.

Nenahraditelným zdrojem poznatků v oblasti událostí v Plzni roku 1918, jenž napomohl k prvotnímu uchopení této problematiky a doplnění informací v textu, se staly vědecké sborníkové studie Karla Řeháčka. Tyto studie se zejména věnují hospodářským a sociálním dopadům války na plzeňské obyvatelstvo ve válečných letech. Na závěr bych ještě rád zmínil monografii *Národní výbor v Plzni* od Josefa Kozáka. Tato publikace přinesla neocenitelné poznatky z oblasti převratu v Plzni a utvoření místního Národního výboru. I přes své stáří (vydána roku 1928) zůstává tato kniha jedinou ucelenou studií věnující se tomuto převratnému období na konci října roku 1918.

1 Roky 1917 a 1918 v českých zemích

Významným předělem ve válečném a politickém dění v evropském prostoru včetně českých zemí se staly události na území Ruska, kde po dlouhodobých společenských a politických nepokojích padl dne 12. března 1917 samoděržavný carský režim.¹ Zásadně bylo touto událostí politicky zasaženo Rakousko-Uhersko, které se v této době nacházelo v době před vydáním plánovaných vládních oktrojů, jež se svým silně proněmeckým charakterem zdály být v nastalé situaci krajně rizikové.² Rakouskou vládou bylo rozhodnuto zrušit oktroje a s tím také spojený dosavadní politický program. Na konci dubna 1917 bylo oficiálně oznámeno svolání Říšské rady na 30. května 1917, kde se mělo rokovat o budoucí formě fungování monarchie.³

Ke změně názorů na stávající fungování monarchie došlo také v samotné české politické reprezentaci, v níž se v průběhu jarních měsíců začaly objevovat myšlenky demokratismu a parlamentarismu garantovaného ústavní revizí.⁴ Ještě k větší radikalizaci těchto myšlenek a názorů přispělo vydání tzv. Manifestu spisovatelů ze 17. května 1917, ve kterém byli čeští politici silně kritizováni za svou dosavadní loajalitu vůči monarchii.⁵ V reflexi na události v Rusku a jejich odezvy na českém území se rozhodli zástupci všech politických stran v rámci Českého svazu k vypracování radikálního a na svou dobu pokrokového programového prohlášení plánovaného na zasedání Říšské rady na 30. květen 1917.⁶

¹ ŠEDIVÝ, I., *Češi, české země a velká válka*, Praha 2001, s. 297.

² Tamtéž, s. 298

³ GALANDAUER, J., *Vznik Československé republiky 1918: programy, projekty, perspektivy*, Praha 1988, s. 95.

⁴ GALANDAUER, J., *O samostatný Československý stát 1914–1918*, Praha 1992, s. 65.

⁵ EFMERTOŮVÁ, M., *České země v letech 1848–1918*, Praha 1998, s. 143.

⁶ ŠEDIVÝ, s. 305.

Obnovená Říšská rada z 30. května 1917 se ze své původní funkce schvalovacího orgánu neplánovaně stala veřejnou tribunou, kde se mohly otevřeně prezentovat a propagovat jednotlivé národní programy, provázené rozsáhlými obstrukčními mechanizmy, které vedly k ještě větší destabilizaci vlády a jejímu následnému pádu v červnu 1917.⁷

Nová vláda v čele s národohospodářem dr. Ernstem Seidlerem měla nastolit kurz vládní politiky směřující zejména k požadované ústavní reformně monarchie.⁸ Na návrh rumunského poslance Onicula měl být dosavadní ústavní výbor z června 1917 rozšířen o subkomitét pro revizi ústavy a také pro shrnutí výchozích stanovisek jednotlivých národů monarchie týkajících se připravovaných ústavních změn.⁹ Účast nebo neúčast českých zástupců v tomto orgánu vedla k politickému zápasu mezi radikály a aktivisty v rámci Českého svazu.¹⁰ Po vítězství radikálů a nacionalistů došlo k naprosté obměně vedení politických stran a také k rekonstrukci samotného Českého svazu.¹¹

V jarních a letních měsících roku 1917 se kromě českých politických stran také radikalizovaly širší masy české společnosti. Na začátku dubna 1917 přerostla dlouhodobá nespokojenost obyvatel českých zemí se stávajícími podmínkami od jednotlivých nepokojů až po velké hladové bouře. Stávková činnost a demonstrace se objevily ve všech větších městech na českém území: v Ústí nad Labem, Ostravě, Plzni, Kladně a na mnoha dalších místech.¹² Vyhrocení situace nastalo po tzv. Prostějovském masakru z konce dubna 1917, kdy došlo k ozbrojenému potlačení demonstrací a následným lidským ztrátám.¹³ Nejvážnější se stala situace na území Ostravska a v Plzni,

⁷ GALANDAUER, *Vznik Československé republiky*, s. 95.

⁸ URBAN, O., *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982, s. 612.

⁹ ŠEDIVÝ, s. 307.

¹⁰ URBAN, s. 615.

¹¹ ŠEDIVÝ, s. 314.

¹² GALANDAUER, *Vznik Československé republiky*, s. 64.

¹³ ČAPKA, F., *Dějiny českých zemí*, Brno 2003, s. 216.

kde bylo dokonce nutno vyhlásit stanné právo.¹⁴ Demonstrační akce vyvrcholily na počátku roku 1918, kdy byla 22. ledna 1918 uspořádána na celém českém území generální stávka.¹⁵

Také politické události roku 1917 našly své pokračování v roce následujícím. Pro české prostředí se zejména ukázalo být významné prohlášení ministra zahraničí Czernina z 25. prosince 1917, kde zavrhl účast jednotlivých národů monarchie na mírovém jednání mezi Centrálními mocnostmi a bolševickým Ruskem.¹⁶ V reakci na Czerninovo prohlášení se v českých politických kruzích objevila 6. ledna 1918 tzv. Tříkrálová deklarace.¹⁷ V rámci tohoto dokumentu čeští politici ostře odmítli předlitavskou ústavnost a odvolávali se na právo národů na sebeurčení.¹⁸

Ještě k většímu rozchodu mezi českou politickou reprezentací a rakouskou vládou došlo po závažné diplomatické krizi způsobené ministrem zahraničí Czerninem, jenž 2. dubna 1918 v tzv. Sixtově aféře nařkl francouzského premiéra Clémenceaua z blokace mírových jednání mezi oběma stranami.¹⁹ Na mezinárodní úrovni vedla aféra k ještě pevnějšímu připoutání Rakousko-Uherska s Německem v tzv. Waffebundu, což se v budoucnu ukázalo být pro monarchii osudnou událostí.²⁰ Součástí aféry bylo také Czerninovo nařčení Čechů jakožto zrádců mocnářství, na které se rozhodla česká politická reprezentace reagovat deklarací, v níž byla hlášána národní soudržnost a také snaha o vyhlášení státní samostatnosti.²¹ Deklarace se pak stala jakousi předehrou pro rozsáhlé květnové manifestace spojené se svátkem prvního května a také s výročím založení Národního divadla.²²

¹⁴ ŠEDIVÝ, s. 325.

¹⁵ GALANDAUER, *Vznik Československé republiky*, s. 120.

¹⁶ KVAČEK, R., *První světová válka a česká otázka*, Praha 2003, s. 111.

¹⁷ HOTMAR, J., *Zrození republiky 1914–1918*, Brno 2005, s. 282.

¹⁸ Tamtéž, s. 283.

¹⁹ URBAN, s. 626.

²⁰ ŠEDIVÝ, s. 337.

²¹ HOTMAR, s. 288.

²² ŠEDIVÝ, s. 331.

Výrazný posun v české státoprávní činnosti přišel však ze zahraničí, kde se dlouholeté aktivní snahy České národní rady, politicky podporované nasazením československých legionářů na Západní frontě, konečně začaly vyplácet.²³ Během letních měsíců došlo k oficiálnímu uznání legitimacy Národní rady československé jakožto nejvyššího orgánu zastupujícího zájmy národa Čechů a Slováků ze strany Francie, Velké Británie a nakonec i Spojených států amerických, které 3. září 1918 dokonce uznaly Národní radu za vládu de facto.²⁴ Již po oficiálním uznání ze strany Francie z 29. června 1918 byl vydán pokyn pro vytvoření podobného orgánu Národní rady na českém území. Dne 13. července 1918 byl znovuvytvořen Národní výbor, který svým složením skrze různé kooptace a navýšení mandátů odpovídal výsledku parlamentních voleb z roku 1911.²⁵

Mimo politickou sféru přinesl rok 1918 pro Rakousko-Uhersko mnoho jiných závažných problémů útočících na integritu monarchie. Velmi kritickou se ukázala být stávající morálka a bojeschopnost ozbrojených složek, pomalu se hroutících v dlouholetém válečném konfliktu. Během roku 1918 došlo hned k několika krizovým událostem poukazujících na tento problém. Již v únoru 1918 zažil černohorský přístav v Boce Kotorské velkou vzpouru ze strany nespokojeného námořnictva.²⁶ Následující měsíc se otevřely pomyslné dveře pro další nepokoje po uzavření separátního míru Centrálních mocností s Ruskem z 3. března 1918, kdy byly oběma stranami sjednány rozsáhlé přesuny rakouských vojsk z ruského zajetí a jejich následné nedobrovolné internace. Tato opatření vedla k častým dezercím a v mnoha případech také k ozbrojeným vzpourám.²⁷ České země zasáhla velká vlna vzpour v květnu a

²³ KVAČEK, s. 125.

²⁴ URBAN, s. 630.

²⁵ Tamtéž, s. 636.

²⁶ HOTMAR, s. 286.

²⁷ GALANDAUER, *Vznik Československé republiky*, s. 133.

červnu 1918, ze kterých se stala nejvýznamnější vzpoura ve vojenské posádce v Rumburku.²⁸

Po zhroucení bulharské fronty v září 1918 se rakouská vláda pokusila o jeden z posledních zoufalých pokusů o sebezáchranu. Na konci září 1918 byla v Říšské radě představena vize federalizace rakousko-uherské monarchie s důrazem na rovnocenné postavení všech celků s jistou formou autonomie.²⁹ Tento návrh byl však ihned vzápětí tvrdě odmítnut a dokonce došlo k vystoupení předsedy českého svazu Františka Staňka, který nejenže odmítl jakoukoli spolupráci s monarchií, ale dokonce vyhlásil naprostou odluku Rakousko-Uherska od Čechů a Slováků.³⁰

Veškerý neúspěch reformních snah ze strany vlády a také rozsáhlé hospodářské potíže spojené se sociálními nepokoji, které na českém území vyvrcholily v organizované stávkou proti vývozu potravin do Rakouska konající se 14. října 1918, dovedly císaře Karla k poslednímu politickému aktu na záchranu Rakousko-Uherska.³¹ Ve známém manifestu z 16. října 1918 „Mým věrným národům rakouským“, císař sliboval velké reformní plány na kompletní přestavbu monarchie ve federalizovaný stát tvořený spolkovými zeměmi s naprostou autonomií.³² Manifest se však neseťkal s žádnou větší kladnou odezvou v monarchii, spíše naopak. Československá zahraniční akce díky manifestu a jeho významu uspěla svou agendu na vytvoření samostatného státu. Již 18. října 1918 bylo ve Washingtonu vydáno „Prohlášení nezávislosti československého národa“, dnes známého jako tzv. Washingtonská deklarace.³³ Deklarace byla Spojenými státy americkými oficiálně přijata a rakousko-uherské vládě byla později předána oficiální nóta, kde bylo plně uznáno právo na autonomii jednotlivých národů v rámci monarchie, ale také

²⁸ NEDVĚD, A., *Jak to bylo v Plzni 1914–1918 a na českém západě*, Plzeň 1939, s. 292–298.

²⁹ HOTMAR, s. 307.

³⁰ Tamtéž, s. 308.

³¹ URBAN, s. 634.

³² HOTMAR, s. 311.

³³ URBAN, s. 637.

aby se slovanské národy v monarchii mohly aktivně rozhodnout o svém budoucím osudu z vlastní vůle.³⁴

³⁴ Tamtéž.

1.1 Události 28. října 1918 a pokus o iredentu českých a moravských Němců

Události na českém území, jež se odehrály 28. října 1918, našly svůj původ mimo oblast tohoto prostoru. Rozhodujícím podnětem se stala zpráva vojenského velitelství Rakousko-Uherska z 25. října 1918, ve které byl sdělen definitivní rozpad rakouských vojsk na italské frontě.³⁵ Ministr zahraničí Gyula Andrassy se pod tíhou těchto událostí rozhodl jménem vlády kladně reagovat na nótu prezidenta Willsona z 18. října 1918 a slíbil ve svém prohlášení z 27. října 1918 plné uznání všech bodů v nótě obsažených.³⁶

Ještě týž samý den se zastupující vedení Národního výboru v Praze dozvědělo o brzkém konci vojenské moci monarchie a rozhodlo se po následném vyhodnocení situace o politické převzetí moci v zemi. Den poté byly v ranních hodinách zřízeny bezpečnostní složky tvořené sokolskými oddíly, které měly zajistit nenásilný charakter převratu.³⁷ Během celého dne pak byly Národním výborem řízeny masové demonstrace a také obsazeny všechny významné úřady, včetně důležitého Obilního úřadu.³⁸ V odpoledních hodinách pak dorazila deputace Národního výboru na pražské místodržitelství, kde bylo zastupujícímu místodržiteli J. Kosinovi sděleno převzetí správy země Národním výborem v zájmu udržení pořádku a nepřerušovaného fungování veřejné správy, a to v souladu se shodou se státní mocí.³⁹ Po podřízení všech civilních úřadů a části pražské policie bylo ve večerních hodinách také sjednáno zástupci Národního výboru a velitelstvím pražského vojska kompromisní řešení vzniklé situace. Armáda si ponechala svou loajalitu vůči

³⁵ URBAN, s. 639.

³⁶ ŠEDIVÝ, s. 349.

³⁷ KLÍMEK, A., *Velké dějiny země koruny české XIII., 1918–1929*, Praha 2000, s. 15.

³⁸ Tamtéž, s. 16.

³⁹ Tamtéž.

monarchii, ale pouze za předpokladu spolupráce s Národním výborem na zajištění míru a pořádku v ulicích.⁴⁰

I když se na konci října 1918 zdála být situace na českém území plně pod kontrolou nového státního aparátu, v německých pohraničních oblastech se události vyvíjely jiným směrem. Po již zmíněném prohlášení českých politiků na Říšské radě 2. října 1918 se čeští němečtí poslanci rozhodli pro kategorické odmítnutí jakékoliv přináležitosti s českým národem a ještě téhož měsíce 21. října 1918 oficiálně prokázali své stanovisko na schůzi německorakouského národního shromáždění ve Vídni, kde bylo rozhodnuto o připojení německého pohraničí k nově konstituovanému Německému Rakousku.⁴¹ Tyto snahy byly ještě uspíšeny po českém převratu z 28. října 1918 a následný den byla ve Vídni vyhlášena samostatná provincie Deutschböhmen státu Německé Rakousko.⁴² Kvůli praktické nerealizovatelnosti vytvoření jednotné provincie na českém území bylo rozhodnuto o následném utvoření dalších tří odvislých provincií: Sudetenland, Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren, které vznikly v rozmezí mezi 30. říjnem a 3. listopadem 1918.⁴³

Vzniklou diplomatickou krizi se rozhodlo pražské ústředí řešit hned 30. října 1918, kdy byli do Prahy pozváni na smírné jednání němečtí zástupci provincie Deutschböhmen Josef Seliger a Rudolf Lodgman von Auen.⁴⁴ Po krachu těchto jednání a jejich následném opakování 4. listopadu 1918, kdy skončily opět nezdarem, bylo po nelehkém rozhodování nařízeno řešit nastalou situaci vojenským obsazením německých provincií.⁴⁵

⁴⁰ ŠEDIVÝ, s. 350.

⁴¹ ČESAR, J., ČERNÝ, B., *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. Díl I. (1918–1929)*, Praha 1962, s. 61.

⁴² BERAN, L., *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918–1938*, Praha 2009, s. 69.

⁴³ ČESAR, ČERNÝ, s. 65.

⁴⁴ BRÜGEL, J., *Češi a Němci 1918–1938: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918–1938*, Praha 2006, s. 116.

⁴⁵ BERAN, s. 74–75.

Do Československé republiky byly transportovány jednotky legionářů z Francie a Itálie, které jakožto jádro ozbrojených složek započaly v polovině listopadu téhož roku vojenské operace v německém pohraničí.⁴⁶ Slabé jednotky německé domobrany byly profesionální českou armádou snadno přemoženy a do 18. prosince 1918 byla bez větších lidských ztrát obsazena všechna hlavní města provincií, kde byly ihned zřízeny okresní Národní výbory, čímž v podstatě skončila veškerá dosavadní německá snaha o iredentu v českých zemích.⁴⁷

⁴⁶ BERAN, s. 78.

⁴⁷ CÉSAR, ČERNÝ, s. 108.

2 Nástin hospodářské a sociální situace v Plzni v roce 1918

Sociální a hospodářské důsledky posledního roku války na českém území, jež byly často kvůli své závažnosti zachyceny na stránkách plzeňského regionálního tisku, se vyznačovaly rozsáhlými problémy hned v několika oblastech života prostých občanů. Na špatné životní situaci plzeňského obyvatelstva se podílelo několik faktorů: silný nedostatek potravin spojený s abnormálně vysokou hladinou populace, způsobenou zejména navýšením tovární výroby v místních Škodových závodech. Dále také problematika nedostatku ubytovacích prostor, která se dokonce ukázala být krizovou v Plzni již před začátkem války. Nedostatečné stravovací a životní podmínky vedly i ke špatnému fyzickému stavu obyvatel, kteří během posledního válečného roku trpěli mnoha zhoubnými chorobami.

Zásobování Plzně potravinami a jinými životně důležitými komoditami měla na starosti městská aprovizace (veřejná prodejna), jež se nacházela ve spletité hierarchii státní zásobovací správy. V centru této sítě se nacházel úřad pro výživu obyvatelstva, jenž měl status samostatného ministerstva.⁴⁸ K ústřednímu ministerskému orgánu pak byla přiřazena celá síť zemských, okresních a obecních hospodářských úřadů, které rozhodovaly o přidělování stanoveného počtu zásob daným obecním aprovizacím.⁴⁹ Přebujelý a těžkopádný státní aparát založený na systému úřadů nacházejících se hned na několika úrovních státní správy umožňoval časté úniky jistého procenta zásob na rozmáhající se černý trh. V této době se také objevil termín

⁴⁸ ŠTUKSA, V., *Plzeň 1917*, in: *Minulostí Západočeského kraje*, sv. XIII, Plzeň 1987, s. 8.

⁴⁹ Tamtéž.

tzv. keřasení (potravinové a jiné formy lichvy).⁵⁰ Nedostatek potravin z městských aprovizací a předražený černý trh iniciovaly ještě jiný druh obchodu, a tím se stal obchod výměnný. Nejcennějšími obchodními artikly byly: mléko, máslo, mouka, kůže, cukr, tabák, zlaté šperky, prádlo a jiné další komodity.⁵¹ Ve stejné době se rovněž vyskytl termín batoh, jenž představoval základní prostředek směnného obchodu, kdy obyvatelé měst často putovali po okolních obcích a vesnicích za hranicemi města.⁵² Venkovští usedlíci mohli často přistoupit ke směně s městskými obyvateli, neboť disponovali větším množstvím svých vlastně vypěstovaných plodin, a to i přes časté státní rekvizice.⁵³

Dalším životním neduhem v Plzni se stala bytová situace. Plzeň již před válkou trpěla nedostatkem obytných prostor v důsledku konjunkturálního útlumu bytové výstavby. Ještě před vypuknutím válečného konfliktu zde byla snaha tuto krizovou situaci řešit. Okresní hejtmanství vydalo 14. května 1912 pokyn týkající se zřízení bytového výboru, jenž měl v následujících letech zajistit vybudování potřebných ubytovacích kapacit.⁵⁴ Pokud ještě před válkou trpěla Plzeň nedostatkem bytů, během války se tento problém razantně navýšil. Ve Škodových závodech došlo v rámci uspokojení válečných potřeb k navýšení počtu dělníků. Počet obyvatel Plzně se tak přibližně zvětšil o dalších 20 000 obyvatel. Na schůzi bytového výboru konajícího se 4. února 1918 byl konstatován počet 500 stávajících prázdných bytů v celém městě. Z celkového počtu ubytovacích prostor ve městě se jednalo o pouhá 4 %.⁵⁵

Jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňujících život obyvatel ve městě byly zdravotní poměry. Válečné dění přinášelo mnoho nebezpečí pro fyzický

⁵⁰ ŠIMEK, E., *Vliv války a převratu na poměry hospodářské a sociální*, in: Plzeň a Plzeňsko II., Plzeň 1930, s. 77.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² ŘEHÁČEK, K., *Dopady války na každodenní život obyvatelstva Plzně a okolních obcí (1914–1918)*, in: *Minulost Západočeského kraje*, sv. XLII, Plzeň 2007, s. 293.

⁵³ Tamtéž, s. 310.

⁵⁴ ŘEHÁČEK, K., *Sociální důsledky války a jejich projevy v Plzni v letech 1914–1919*, in: *Minulost Západočeského kraje*, sv. XLI/1, Plzeň 2006, s. 237.

⁵⁵ Tamtéž.

stav obyvatel Plzně. Nehygienické podmínky hromadného bydlení, nedostatek kvalitních potravin a léků způsobovaly větší úmrtnost, nižší porodnost a hlavně také celkové oslabení imunitního systému drtivé většiny obyvatelstva. V důsledku těchto okolností se v průběhu válečných let 1914–1918 v Plzni objevilo několik typů infekčních onemocnění, které se buď ve větší, nebo menší míře vyskytovaly v těchto letech. Mezi nejrozšířenější nemoci patřily břišní tyfus, úplavice, tuberkulóza a ke konci války obávaná Španělská chřipka. První zmínky o výskytu Španělské chřipky se v Plzni objevily 12. září 1918, kdy došlo k prvnímu potvrzenému úmrtí v důsledku této choroby.⁵⁶ V období od září do konce října 1918 si tato nemoc vyžádala přibližně okolo 327 obětí.⁵⁷ V poválečném období se kromě doznívající chřipky, objevila ve větší míře tuberkulóza. Toto onemocnění se stalo v roce 1918 v Plzni nejčastější příčinou úmrtí, z celkového počtu zemřelých za rok 1918 činila tato nemoc 20,9 % z kompletního počtu 2342 zemřelých.⁵⁸

⁵⁶ Tamtéž, s. 281.

⁵⁷ Tamtéž, s. 286.

⁵⁸ Tamtéž, s. 287.

2.1 Lednové nepokoje

Na počátku roku 1918 došlo v Plzni a jejím okolí k rozsáhlým sociálním nepokojům z důvodu nedostatečného zásobování města potravinami a jejich následné špatné distribuce městskou aprovizací. Jedním z nesporných důvodů pro tyto události se stalo snížení již tak skrovné chlebové dávky na polovinu, která sama o sobě neměla valnou kvalitu. Přidělované moučné chlebové dávky navíc od listopadu 1917 obsahovaly pouze jejich náhražky, tvořené převážně z ovesné rýže, kukuřičné rýže a prosa.⁵⁹

V reakci na snižování dávek došlo 18. ledna 1918 k protestu poslanců Gustava Habermana a Ludka Pika u plzeňského okresního hejtmána Václava Dvořáka.⁶⁰ Následující den protestovali také dělníci Škodových závodů a Spojených strojíren, kteří ve své petici určené okresnímu hejtmánství zdůrazňovali důležitost dávek pro hladký chod továren.⁶¹ Zprávy o událostech z 19. ledna se rovněž objevily na stránkách plzeňského týdeníku *Český kraj*. V rubrice „Různé zprávy“ týdeník referoval o započetí rozsáhlých dělnických manifestací, jež se uskutečnily v centru města od 19. do 22. ledna 1918. Zmíněné manifestace vyvrcholily celodenní stávkou ve všech průmyslových závodech v Plzni 22. ledna. Stávkující pracovníci se týž den soustředili na plzeňském náměstí, kde byly pod patronátem poslanců Habermana a Pika předneseny požadavky na zkvalitnění hmotné a sociální situace dělníků v továrnách.⁶²

Obdobné informace k této problematice sdílel také týdeník *Český západ*, jenž ve svém článku z 25. ledna 1918 v rubrice „Plzeň“ otiskl článek referující o oficiálním stanovisku Okresního výboru v Plzni týkajícího se neustálého

⁵⁹ ŘEHÁČEK, K., *Hladové a protidrahotní bouře na Plzeňsku během války a po vzniku Československé republiky (1917–1919)*, in: *Minulostí Západočeského kraje*, Ústí nad Labem 2005, s. 195.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² *Český kraj*, 25. 1. 1918, č. 4, s. 2.

snižování potravinových dávek. V otištěném prohlášení Okresní výbor v Plzni zásadně protestoval proti jakémukoli snižování potravin, z důvodu katastrofálního dopadu na fyzické a duševní zdraví obyvatelstva a spíše zde vyzýval vládní úřady k okamžitému vyřešení zásobovací situace na území Plzeňska.⁶³

Nepřístupnost úřadů a pokračující snižování přidělů potravin způsobilo mezi obyvateli Plzně silnou vlnu nevole, jež naneštěstí přerostla v pouliční nepokoje, které se objevily na území města mezi 29. až 30. lednem 1918.⁶⁴ Události těchto dnů se co do rozsahu a povaze násilností podobaly demonstracím z minulého roku, kdy docházelo k ničení majetku a rabování obchodů různého typu.⁶⁵ Okresní hejtmánství se rozhodlo nastalou krizi řešit vydáním vyhlášky ze dne 29. ledna 1918, jež se svou povahou spíše podobala stannému právu. Ve vyhlášce stálo: *„Pro město Plzeň a obce Lobzy, Skvrňany, Doubravku, a Doudlevice vydávají se následující nařízení: za 1. Každé shromažďování více lidí na veřejných ulicích a náměstích jest zakázáno. 2. Zdržování se na ulicích po 9. hodině večerní dovoleno jest jen z důležitých příčin. 3. Domovní vrata jakož i veškeré obchody budtež o 6. hodině večerní uzavřeny. 4. Uzavírací hodina pro hostince, kavárny, vinárny stanoví se na 9. hodinu večerní. 5. Divadelní a kinematografická představení musí býti bezpodmínečně o 10. hodině večerní ukončena.“*⁶⁶

Kromě oficiální vyhlášky okresního hejtmána bylo také do ulic města povoláno ozbrojené četnictvo a oblastní vojenská posádka. Bezpečnostní složky měly na starosti zajistit všeobecný pořádek a klid ve městě, čehož bylo ihned po jejich nasazení 29. ledna ve večerních hodinách dosaženo, kdy byly demonstrující masy lidí násilně rozehnány.⁶⁷

⁶³ Český západ, 25. 1. 1918, č. 4, s. 4.

⁶⁴ ŘEHÁČEK, *Hladové a protidrahotní bouře*, s. 195.

⁶⁵ ŠTUKSA, s. 50.

⁶⁶ ŘEHÁČEK, *Hladové a protidrahotní bouře*, s. 196.

⁶⁷ Tamtéž, s. 197.

Na zmíněné nepokoje kromě oficiálních úřadů negativně reagoval také regionální tisk. Lidovecký *Český západ* otiskl 2. února 1918 v rubrice „Plzeň“ malý článek, ve kterém autor zásadně odmítal jakékoli formy demolování a ničení obchodů jakožto vhodného prostředku k dosažení sociálních a národních práv.⁶⁸

Souběžně s nepokoji v Plzni proběhla také politická agitace na půdě Říšské rady za lepší hmotné podmínky ve městě z řad plzeňských politických zástupců. V sociálně demokratické *Nové době* se v úvodníku z 31. ledna 1918 objevila zpráva ze zasedání Říšské rady, kde podali poslanci Haberman, Pik a Němec interpelaci na vládu, ve které přirovnávali dosavadní zásobovací situaci za útok na fyzické zdraví většiny nemajetného obyvatelstva a jejího následného možného vyhladovění.⁶⁹

I přes intervenci českých poslanců a jejich snahy zviditelnit tento problém v Říšské radě se zásobovací situace v Plzni do následujících měsíců nezlepšila. V jarních měsících obdržela městská aprovizace ze slibovaných 1 076 580 kg mouky pouze 743 148 kg, což činilo zhruba 70 % požadovaného počtu.⁷⁰

⁶⁸ *Český západ*, 1. 2. 1918, č. 5, s. 4.

⁶⁹ *Nová doba*, 31. 1. 1918, č. 27, s. 1.

⁷⁰ Tamtéž.

2.2 Demonstrace k příležitosti svátku 1. května

Po lednových událostech v Plzni roku 1918 došlo v jarních měsících k jistému zklidnění situace. Hladové nepokoje spojené s životní nouzí se vyskytovaly pouze ojediněle a v zásadě nepřekračovaly lokální rámec obcí.⁷¹

Další významné společenské události se Plzeň dočkala k příležitosti konání svátku 1. května, kdy se v centru města utvořily pod vedením plzeňských socialistických stran mnohatisícové tábory obyvatel složené ze zástupců všech společenských tříd. Májové slavnosti a s nimi spojené lidové manifestace se díky svému významu objevily na stránkách téměř všech regionálních tiskovin. Nejobsáhleji tuto akci popisoval na svých stránkách sociálně demokratický deník *Nová doba*. V jejím úvodníku z 2. května 1918 přinesl zprávu o ranním masovém ukončení práce ve všech velkých i malých podnicích od Škodových závodů až po malé dílny. Stávkující dělníci se poté shromáždili do jednotlivých předem zorganizovaných skupin, ze kterých od deváté hodiny ranní začali proudit ulicemi centra až na plzeňské náměstí. Od desáté hodiny se začal obrovský dav lidí na náměstí rozdělovat do jednotlivých táborů lidu, uspořádaných dle národnostní příslušnosti. Utvořily se tak tábory české, slovenské, polské a dokonce i italské. Trochu stranou od ostatních uskupení pak stály přímo před radnicí tábory německé a maďarské, informovala *Nová doba*.⁷²

Po přednesení jednotlivých projevů a politických programů byla po vzájemné shodě všech uskupení představena společná deklarace, jež charakterizovala politické a společenské názory všech manifestujících. Přednesená rezoluce obsahovala několik zásadních částí. V první části nejprve političtí řečníci propagovali socialistickou ideologii jako nástroj ke svedení rozhodujícího souboje směřujícího k míru, demokracii a svobodě,

⁷¹ ŘEHÁČEK, *Hladové a protidrahotní bouře*, s. 198.

⁷² *Nová doba*, 2. 5. 1918, č. 103, s. 2.

spojených v samostatném národním státě.⁷³ Propagované myšlenky byly úzce provázány s politickými programy přednesenými českou politikou z 30. května 1917, 6. ledna 1918 a 13. dubna 1918. Další části rezoluce obsahovaly požadavky na lepší životní podmínky, 8 hodinovou pracovní dobu, sociální jistoty a rovná občanská práva.⁷⁴

Plzeňský *Český deník* se zmíněným událostem nevěnoval do takové míry jako *Nová doba*, která májové slavnosti propagovala jako socialistický svátek, pořádaný socialistickými stranami. Otištěný článek s názvem „Květnová manifestace v Plzni“ přinesl zprávu o velkém sročení davů na plzeňském náměstí, kde bylo přibližně okolo desáté hodiny ranní napočítáno na 50 000 osob.⁷⁵ Kromě kompletně otištěného společného programu rozebíraného na stránkách *Nové doby* se článek v *Českém deníku* věnoval samostatnému projevu poslance Gustava Habrmana, jenž byl také při akci přítomen. Haberman ve svém projevu znovu vytýčil slavnostní přísahu české reprezentace z 13. dubna 1918 a prohlásil, že bude tato přísaha dodržována českým lidem, dokud nebude zcela naplněna.⁷⁶

Trochu jiné stanovisko k oslavám 1. května zastával agrárnický *Český kraj*, který o událostech na náměstí pojednával v krátkém článku v rubrice „Různé zprávy“ z 9. května 1918. Kromě informativní zprávy o manifestaci se v článku objevila výhrada vůči socialistickým stranám, které jakožto organizátoři oslav, nepozvaly další politické strany.⁷⁷ Proti tomuto kroku se ohradila zejména redakce lidoveckého *Českého západu*, jež ve svém článku z 3. května 1918 v rubrice „Plzeň“ otiskla své pobouření nad krokem socialistů.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ *Český deník*, 2. 5. 1918, č. 101, s. 2.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ *Český kraj*, 9. 5. 1918, č. 19, s. 2.

Podle lidovců narušily zmíněné kroky čistě národnostní ráz manifestace a zamezily většímu počtu demonstrujících.⁷⁸

Ke květnovým událostem se *Český západ* vrátil ještě později ve svém článku „Studentstvo a první máj“ ze 17. května 1918.⁷⁹ V článku se noviny rozhodně stavěly za studenty středních škol, kteří se účastnili demonstrací v době školní výuky a byli za to potrestáni poškolením vyučováním. Obhajoba studentstva byla postavena na myšlence, že se zúčastnili národní a ne politické manifestace sociálně demokratické strany. Strana samotná byla v závěru článku vyzývána k podpoře takto potrestaných studentů.⁸⁰

⁷⁸ *Český západ*, 3. 5. 1918, č. 18, s. 4.

⁷⁹ *Český západ*, 17. 5. 1918, č. 20, s. 4.

⁸⁰ Tamtéž.

2.3 Plzeň a krajské zřízení z 19. května

V polovině května se v regionálním tisku objevila nová problematika týkající se připravovaného vládního nařízení nakazujícího zřízení krajských vlád dle národnostního klíče plánovaného na 19. květen 1918, které se ukázalo být závažné zejména pro západní Čechy a pro Plzeň samotnou.⁸¹ Krajské rozdělení západních Čech mohlo znamenat pro tento region velké národnostní nepokoje, neboť zde žilo mnoho německého obyvatelstva, obzvláště v pohraničních oblastech. V Plzni se před krajským rozdělením nacházelo 12 % německého obyvatelstva z celkového počtu místních rezidentů.⁸² Otázka zřízení národnostních krajů si tak našla přední místo téměř ve všech regionálních tiscích. Významněji se krajskému zřízení v západních Čechách věnoval v mnoha člancích měšťanský *Český deník*.

Úvodník *Českého deníku* ze 17. května 1918 s názvem „Plzeň proti krajskému zřízení“ pojednával o výsledcích schůze předních českých plzeňských politiků, kteří se sešli 15. května 1918 v místní plzeňské Měšťanské besedě. Zde pod patronací Národního klubu přednesli vybraní řečníci několik referátů týkajících se otázky německé menšiny v západních Čechách a v Plzni. Nejvýznamnějšími body diskuze se stalo zřízení krajů a dosavadní fungování českoněmeckých vztahů.⁸³

V debatě byla vyjádřena obava z německé snahy o rozšíření okrsků čistě německých, dosažených absorbováním české menšiny. Rozšiřování samotné do českého prostoru považovali diskutující za akt krajně

⁸¹ CÉSAR, J., ČERNÝ, B., *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. Díl I. (1918–1929)*, Praha 1962, s. 60.

⁸² *Český deník*, 17. 5. 1918, č. 114, s. 2.

⁸³ Tamtéž.

nezodpovědný a vedoucí k obsáhlým správním a hospodářským potížím v místní správě.⁸⁴

V otázce vztahů mezi Čechy a Němci promluvil starosta Plzně Matouš Mandl, jenž v diskuzi uvedl, že Němcům bylo vždy z české strany vyhověno k jejich kulturnímu rozvoji. Také zmínil, že při utvoření samostatného státu by jim bylo umožněno důstojné postavení menšiny, ukotvené v ústavních právech a svobodách. Spravedlivou reformu zaručující rovnoprávnost viděl na základě vzájemné dohody z řad odborníků na obou stranách, podpořené zemskými poslanci na sněmu Českého království.⁸⁵

Pokračování národnostní a krajské problematiky si našlo své místo na stránkách *Českého deníku* již následující den. V obsáhlém úvodníku s názvem „Nedáme zahynouti“ se autor věnoval stávající situaci české menšiny na území Plzeňska, přesněji v obcích Líně, Nové Vsi, Liticích a jiných dalších. Autor popisoval jejich situaci v těchto oblastech za naprosto nevyhovující z existenčního hlediska, kdy špatně zásobovaní čeští horníci naráželi na neochotu místních sedláků a úřadů poskytnout jim potřebné potraviny a ošacení pro jejich děti. Odbitá česká menšina se pak musela obrátit na Plzeň a její české okolí, které různými sbírkami a slavnostmi sháněly zásoby pro tyto postižené oblasti.⁸⁶

K pozdějšímu krajskému rozdělení z 19. května 1918 se negativně postavila také *Nová doba* ve své rubrice „Různé z blízka a dále“ z 23. května, ve které byla špatně hodnocena nastalá situace české minority v nově vytvořeném německém Chebském kraji. Dle autora se dříve kompaktní území kraje rozparcelovalo někdy až na absurdní celky. Například obec Litice v blízkém okolí Plzně nyní náležela krajem až k Chebu. Takto rozdělená

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ *Český deník*, 18. 5. 1918, č. 115, s. 1.

území skýtala mnoho technických a správních problémů. Cestování za prací mezi kraji se stávalo v mnoha případech několika hodinovou záležitostí.⁸⁷

Dále byly v článku silně kritizovány stížnosti plzeňských Němců, kteří považovali své setrvání v českém plzeňském kraji za velkou křivdu. Autor článku vyvracel jejich stížnosti tím, že daleko větší počet českých občanů než Němců v Plzni zůstal v německém kraji. Bylo uvedeno, že v samotném stříbrském a stodském obvodu zůstalo na 14 000 Čechů, což o hodně přesahovalo počet Němců v Plzni.⁸⁸

Naposledy se významněji rozdělení krajů a německé menšině věnoval úvodník *Českého deníku* z 30. května 1918. Novinový článek z uvedeného data s názvem „Plzeňská zrada“ popisoval postoje a názory německé menšiny v Plzni, která po krajském rozdělení zůstala v českém prostoru. Plzeňští Němci požadovali zvláštní postavení početné menšiny v Plzni, nebo alespoň žádali vytvoření samostatného německého úřadu, podobně jako v Českých Budějovicích. Všechny tyto nároky byly postaveny na faktu rostoucího počtu německého obyvatelstva ve městě a také použitím termínu tzv. starousedlosti, ze které plynula bohatá kulturní a hospodářská síla plzeňských Němců. Samotný autor článku se však snažil všechna tato tvrzení vyvrátit s poukazem na celkový úpadek německého školství a spolkové činnosti v Plzni, které byly považovány za nepočtené a svým významem nedůležité. Dle předloženého textu tvořily české děti v německých školách téměř jednu čtvrtinu celkového počtu žáků.⁸⁹

⁸⁷ *Nová doba*, 23. 5. 1918, č. 120, s. 2.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ *Český deník*, 30. 5. 1918, č. 125, s. 1.

2.4 Červnové hladové nepokoje

Jak již bylo řečeno, na počátku roku 1918 Plzeň zažívala hlubokou zásobovací krizi, jež přerostla do pouličního násilí. Přes všechny petiční snahy a zásahy místních politických zástupců na půdě Říšské rady se tuto krizi nepodařilo zcela zažehnat. Neustálý nedostatek základních materiálních potřeb (jídla, topiva a ošacení) vedl v průběhu roku 1918 k prohlubování sociální a hospodářské krize. Plzeňané naráželi na stále větší a větší nedostatek těchto komodit. Plzeňský agrárnický *Český kraj* ve svém krátkém článku z 14. června 1918 v rubrice „Různé zprávy“ varoval před nástupem hladové krize spojené s neustálým horšením zásobovací situace. Článek také informoval o naprosté bídě a nedostatku ve venkovských obcích okolo Plzně. Jmenovány byly zejména obce Bolevec, Třemošná, Chrást, Vejprnice a celé Rokycansko.⁹⁰

V důsledku výše uvedených okolností se v červnu 1918 na Plzeň nezadržitelně hnala další vlna násilností spojená s potravinovým nedostatkem. Od začátku měsíce nedostali občané žádné potravinové přiděly z městské aprovizace kromě nevalné chlebové náhražky, která byla dokonce záhy po distribuci shledána za zdraví škodlivou.⁹¹ Ve třetím červnovém týdnu byla městské aprovizaci v Plzni přidělena pouhá jedna pětina slibované moučné dávky.⁹² Vážná situace se kvůli své závažnosti dostala na stránky regionálních novin. *Nová doba* ve své rubrice „Různé z blízka a dále“ z 19. června informovala širokou veřejnost o opětovném zastavení dodávek chleba. Bylo poukázáno na fakt, že se ve městě nacházelo ještě mnoho rodin, které od pátku minulého týdne nedostaly ani skývu chleba. Za vzniklou situací byla

⁹⁰ *Český kraj*, 14. 6. 1918, č. 24, s. 2.

⁹¹ ŘEHÁČEK, *Hladové a protidrahotní bouře*, s. 198.

⁹² Tamtéž.

hnána novinami k zodpovědnosti rakouská vláda, jež měla dle *Nové doby*, stávající poměry ihned začít řešit.⁹³

Následující den podala *Nová doba* ještě barvitější popis situace v ulicích města. Problém zásobování nebyl již považován v deníku za závadu v systému, ale jako neustálé hladovění lidí v Plzni. Dle městského zdravotnického úřadu bylo v předchozích dnech pouze vydáno zhruba 9 500 bochníků chleba a přitom denní spotřeba obyvatel činila 25 000 bochníků.⁹⁴

Podobně se k nevydávání přídelů mouky vyjádřil i *Český deník*, který informoval ve svém čísle z 20. června 1918 o událostech předešlého dne. Článek popisoval dlouhé řady žen čekajících před aprovizační prodejnou, které zoufalé vyslaly ke starostovi Matouši Mandlovi ženskou deputaci, aby tlumočila hroživou stávající situaci ve městě. Ihned po zjištění situace byl radnicí vyslán telegram do Vídně, ve kterém bylo žádáno o okamžité napravení zásobování, neboť hrozil naprostý společenský rozvrat.⁹⁵

Kromě telegrafní žádosti do Vídně o pomoc byla také vyslána zvláštní deputace k místodržiteli Českého království, kterému byl předán oficiální dopis žádající o poskytnutí základních potřeb strádající Plzni. Článek s názvem „Plzeňská hladová krize a místodržitel“ v *Českém deníku* z 22. června otiskl plné znění tohoto dopisu. Deputace důvěrníků zastupující zájmy 40 000 strádajících rodin z řad dělníků ze Škodových závodů předložila místodržiteli prosbu o zaslání zásob stravitelného chleba, uhlí, petroleje a zvláštních peněžních přídavků. Všechny tyto prosby se však minuly účinkem, místodržitelství prohlásilo, že potřebné dodávky mohou být obnoveny až po žních, neboť momentálně neexistovaly žádné potřebné rezervy.⁹⁶

⁹³ *Nová doba*, 19. 6. 1918, č. 143, s. 1.

⁹⁴ *Nová doba*, 20. 6. 1918, č. 144, s. 2.

⁹⁵ *Český deník*, 20. 6. 1918, č. 143, s. 4.

⁹⁶ *Český deník*, 22. 6. 1918, č. 145, s. 2.

Obyvatelstvo Plzně, neschopné dovolat se pomoci úřední cestou, se rozhodlo vzít situaci do vlastních rukou. Od 19. do 21. června 1918 proběhla ve městě v důsledku hladovění a s tím spojeného špatného psychického stavu obyvatelstva další vlna silných nepokojů. Červnové nepokoje se zapsaly do dějin ne svým rozsahem, nýbrž svým nešťastným zakončením. V ranních hodinách 19. června zjistili čekající lidé ve frontě před městskou aprovizací, že výdej chleba byl zcela zastaven.⁹⁷ Ihned poté se zoufalé a hladovějící matky s dětmi rozhodly převzít „zásobování“ do vlastních rukou.

Během následujících dnů docházelo k četnému drancování a rabování transportů s potravinami určenými zejména pro ozbrojené složky. Hlídky střežící tyto transporty raději nechaly děti rozebírat náklad, než aby proti nim násilně zasáhly. Výjimkou se stal poslední den nepokojů. Večer 21. června v Koterovské ulici v Plzni se na náklad mouky před místním pekařstvím vrhl dav dětí, které pak předávaly ukořistěné pytle s moukou svým matkám.⁹⁸ Oproti ostatním dnům se ozbrojené složky rozhodly rázně zakročit. Armáda a četnictvo pod velením německého poručíka Oskara Wirfla neprodyšně uzavřely celou Koterovskou ulici, v níž se nacházely obklíčené děti a mladiství. V následné vypjaté situaci byl po domnělém útoku na vojáky vyhlášen rozkaz ke střelbě namísto rozehnutí davu bodáky. V tomto masakru šest dětí zahynulo a mnoho dalších bylo těžce raněno.⁹⁹

Poprvé se červnový masakr objevil na stránkách místního tisku až téměř po čtrnácti dnech, pravděpodobně z důvodu cenzurních opatření, které se snažily tuto smutnou událost zatajit, a zabránit tím tak dalším nepokojům. První zprávy o 21. červnu přinesl *Český západ*, jenž ve své rubrice „Plzeň“

⁹⁷ *Nová doba*, 19. 6., č. 143, s. 2.

⁹⁸ ŘEHÁČEK, *Hladové a protidrahotní bouře*, s. 202.

⁹⁹ NEDVĚD, A., *Jak to bylo v Plzni 1914–1918 a na českém západě*, Plzeň 1939, s. 301.

otiskl jasnou kritiku okresního hejtmána Dvořáka, zodpovědného za smutný případ v Koterovské ulici.¹⁰⁰

Více informací přinesla až později *Nová Doba* v úvodníku s názvem „Proti hladu a válce! – Plzeň v parlamentě“ z 20. července 1918, obsahující přednesený projev poslance Luďka Pika, jenž informoval sněmovnu o událostech z 21. června 1918. Ve své řeči Pik barvitě popsal krizovou situaci z minulého měsíce v Plzni, kdy proti vyhladovělým lidem stáli v ulicích města ozbrojení vojáci a četníci. Byla kritizována přílišná horlivost těchto jednotek, jež zapříčinila ukončení celé řady lidských životů. Bezohledné jednání ozbrojených složek mělo být bezodkladně potrestáno a okresní hejtmán Dvořák měl podat okamžitou demisi.¹⁰¹

Přesnější popis červnového incidentu přinesl týdeník *Český kraj*, ve svém článku „Plzeňské události v parlamentě“ z 26. července 1918. Zmíněný maskar v Koterovské ulici byl popsán jako svévolný čin c. k. pluku č. 69 pod velením poručíka Oskara Wirfla, který bez jakéhokoli nařízení z okresního hejtmánství a komisariátu státní policie rozkázal zakročit proti demonstrujícím plnou dostupnou silou. Vojsko začalo pálit do utíkajících dětí a žen bez jediného vyzvání k ukončení jejich činnosti.¹⁰² Později dotazovaný okresní hejtmán Dvořák odmítl jakoukoli účast na tomto zákroku, odpověděl však, že vojenský zákrok byl zcela adekvátní ke zmíněné situaci.¹⁰³

V následujícím čísle *Českého kraje* z 2. srpna 1918 se objevila zpráva o podání interpelace poslanci Pikem, Habermanem a Lukavským na ministra obrany, ve které ho žádali o přešetření jemu podaných a chybných informací o červnovém incidentu. Poukazovali na úmyslné překrucování faktů ze strany

¹⁰⁰ *Český západ*, 5. 7. 1918, č. 27, s. 3.

¹⁰¹ *Nová doba*, 20. 7. 1918, č. 170, s. 1.

¹⁰² *Český kraj*, 26. 7. 1918, č. 30, s. 4.

¹⁰³ Tamtéž.

okresního hejtmanství a pražského místodržitelství. Ministr byl rovněž žádán, aby si přečetl původní zprávu plzeňského politického úřadu.¹⁰⁴

Vyústění celé této kauzy bylo otištěno v *Českém západě* v malém článku z 26. července 1918. Krátká informativní zpráva referovala o nucené dovolené okresního hejtmána Dvořáka, který se pravděpodobně neměl již vrátit do svého úřadu. Také bylo napsáno, že poručík Oskar Wirfl, zodpovědný za červnový masakr, byl za trest přeložen na italskou frontu.¹⁰⁵

¹⁰⁴ *Český kraj*, 2. 8., č. 31, s. 3.

¹⁰⁵ *Český západ*, 26. 7., č. 30, s. 2.

2.5 Chřipková epidemie

Nedostatečné zásobování obyvatelstva základními potřebami včetně skrovných potravinových přidělů s sebou přinášelo na sklonku války mnoho hygienických a zdravotních obtíží. Na konci září 1918 čekala na nemocemi zmáhané obyvatele Plzně další tvrdá zkouška. Tou se stala nechvalně známá epidemie Španělské chřipky, jež byla na počátku července téhož roku zavlečena do českých zemí. První zmínka o tomto onemocnění se objevila na území západních Čech v polovině měsíce září, kdy došlo v Klatovech k prvnímu případu úmrtí na pneumonii po chřipce.¹⁰⁶

Poprvé se zprávy o nové nákaze dostaly na stránky plzeňského tisku až 25. září 1918 v *Nové době* v rubrice „Různé z blízka a dále“. Noviny psaly o vypuknutí epidemie chřipky, jež zachvátila celé Klatovy, a dostala se také do Plzně. Situace v Plzni byla popsána jako krizová, mnoho nakažených docházelo do veřejných i soukromých ordinací na denním pořádku. Příčiny nemoci byly přičítány podvýživě a noviny také varovaly před přecházením této nemoci, neboť mohlo dojít k rychlejšímu přenosu choroby.¹⁰⁷

Ještě hrozivější popis situace přineslo stejné periodikum o dva dny déle v článku s názvem „Epidemie“. Zdánlivě nevinná a bezvýznamná nemoc stála život celou řadu osob, dětí i dospělých. Většina nakažených se po několika dnech z této choroby vyléčila, nicméně jisté procento lidí této nemoci po dvou až třech dnech podlehl a zemřelo. Chřipkou byly postiženy školy, pošty, továrny a jiné další instituce.¹⁰⁸

¹⁰⁶ ŘEHÁČEK, *Dopady války na každodenní život*, s. 281.

¹⁰⁷ *Nová doba*, 25. 9. 1918, č. 227, s. 2.

¹⁰⁸ *Nová doba*, 27. 9. 1918, č. 229, s. 2.

Podobně informovala veřejnost o epidemii *Česká demokracie* v článku s názvem „V Plzni chřipková epidemie“ z 3. října 1918. Španělská chřipka byla považována za nemoc vážnou a silně nakažlivou, postihující zdraví všech věkových tříd, zejména těch nejmladších. U dětí bylo lékaři pozorováno časté krvácení z nosu a plic, provázené ochablostí srdce. Bezradnost lékařů vypořádat se s nákazou ještě podporoval nedostatek výživy a dostatečné množství podpůrných medikamentů. V závěru článku autor také vyzýval k okamžitému uzavření škol, omezení návštěv divadel, kin a jiných veřejných akcí.¹⁰⁹

Oficiální vyjádření městského zdravotnického úřadu popisujícího chřipku se objevilo na stránkách *Českého deníku* z 3. října 1918. Dle úřední zprávy epidemie chřipky vznikla na území Španělska. Společným příznakem choroby byla rychlost, kterou se šířila mezi obyvateli, a její trvání v každé oblasti nepřesahovalo šest týdnů. Přibližný počet nakažených se v každém regionu odhadoval na čtyři pětiny obyvatel. Onemocnění nebylo podmíněno ročním obdobím a pravděpodobně se roznášelo vzduchem, což potvrdil několika tisícový počet nakažených během tak krátké doby. Nemoc samotná trvala ve většině případů od tří do pěti dnů, projevovala se hlavně ve formě zápalu plic (pneumonie), v závažnějších případech až v podobě septického stavu s multiorgánovým selháváním. Epidemie se v Plzni nacházela ve třetím týdnu trvání a dle městského zdravotnického úřadu zrovna dosahovala svého vrcholu.¹¹⁰

O rozšiřování epidemie referovaly týdeníky *Český kraj* a *Česká demokracie* z 11. října a z 10. října 1918. Noviny uváděly přibližný počet 30 000 nemocných obyvatel v Plzni.¹¹¹ V Domažlicích musela být zrušena výuka v obecních a měšťanských školách. V některých třídách onemocnělo až na 30 žáků. V Plzenci u Plzně městská rada dokonce z důvodu rozsahu

¹⁰⁹ *Česká demokracie*, 3. 10. 1918, č. 16, s. 2.

¹¹⁰ *Český deník*, 3. 10. 1918, č. 232, s. 3.

¹¹¹ *Česká demokracie*, 10. 10. 1918, č. 17., s. 4.

nemoci zakázala z vlastní iniciativy veškeré zábavy a shromáždění jakéhokoli rázu.¹¹²

Krizovou situaci ve školství se také rozhodla řešit plzeňská městská rada. V *Českém deníku* ze 13. října 1918 byla otištěna zpráva ze zasedání rady královského města Plzně, kde se uvádělo, že po vzájemném dohodnutí s obcí bylo rozhodnuto uzavřít měšťanské dívčí lyceum a měšťanskou obchodní akademii. Dále na radě podal zprávu starosta Matouš Mandl o své intervenci u okresního navrátivšího hejtmana Dvořáka, kterého požádal o dočasné zavření všech plzeňských škol, dokud nepřejde nejhorší fáze epidemie. Žádost byla zamítnuta s odůvodněním, že musí onemocnět minimálně 50 % žáků ve školách a že dotyčné ústavy musí vyšetřit lékař a doporučit jejich uzavření.¹¹³

Ve stejném čísle *České deníku* bylo dále rozepsáno rozhodnutí o bezodkladném vyslání městského doktora místní radou do Prahy, aby tam u místodržitelství intervenoval v záležitosti uzavření škol. Městský doktor měl také navštívit vojenské velitelství, z důvodu zapůjčení koňských povozů a automobilů pro snazší a rychlejší přepravu nakažených lidí v Plzni.¹¹⁴

O výsledcích těchto snah referoval *Český kraj* ve svém článku „Španělská chřipka“ z 18. října 1918. Po nátlaku starosty Mandla na okresní hejtmanství a po intervenci městského lékaře na pražském místodržitelství bylo konečně rozhodnuto o celoplošném uzavření všech plzeňských škol do 24. října 1918.¹¹⁵ Městská rada se ještě poté rozhodla 22. října o prodloužení chřipkových prázdnin ve školách až do 4. listopadu 1918.¹¹⁶

¹¹² *Český kraj*, 11. 10. 1918, č. 41, s. 2.

¹¹³ *Český deník*, 13. 10. 1918, č. 241, s. 3.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ *Český kraj*, 18. 10. 1918, č. 42, s. 3.

¹¹⁶ ŘEHÁČEK, *Dopady války na každodenní život*, s. 284.

Veškerá zdravotnická opatření v Plzni zabránila dalšímu šíření této zhoubné nemoci v období její kulminace v posledním týdnu října. Ve většině případů onemocnění se však nepodařilo zdárně chorobu kvalitně léčit. Epidemie Španělské chřipky doznívala až do poloviny listopadu a celkový počet úmrtí na tuto chorobu byl v Plzni na sklonku války odhadován na 388 osob. Celkem zemřelo 224 místních obyvatel, 41 cizinců, dále 92 vojáků, 31 trestanců a 18 studentů.¹¹⁷

¹¹⁷ Tamtéž, s. 287.

2.6 Říjnový převrat v Plzni

Poslední klíčové události v Plzni, které se objevily na stránkách plzeňského regionálního tisku v roce 1918, se odehrály na konci října téhož roku a svým významem dalece přesáhly události předešlých měsíců. Dlouhodobě nespokojené obyvatelstvo Plzně, nacházející se po čtyři roky ve válečných podmínkách, zareagovalo jako téměř všechny části českých zemí na převratné události v Praze 28. října 1918 a přispělo svou převratovou činností k přechodu od monarchistického zřízení k národnímu státu Čechoslováků.

Dne 27. října 1918 došlo ve večerních hodinách z nařízení pražského vedení k ustavení Národního výboru v Plzni.¹¹⁸ Plzeň se nestala jediným místem, které toto nařízení dostalo, z Prahy byl souběžně vydán pokyn pro zřízení Národních výborů ve všech větších okresních městech.¹¹⁹ Praha se správně domnívala o nutnosti rychlého vybudování organizační sítě budoucí nové vládní struktury. O ustanovující schůzi Národního výboru v Plzni později referovala *Česká demokracie* v článku z 31. října 1918, ve kterém informovala o složení Národního výboru a o jeho budoucích činnostech. Do Národního výboru byli vysláni zástupci stran: České strany socialistické, České státoprávní demokracie, Československé strany sociálně demokratické, České strany agrární, České strany pokrokové a České strany katolicko-sociální. Předsedou Národního výboru v Plzni se stal Matouš Mandl, místopředsedy byli Josef Hucl a František Bílek, jednatelem výboru se stal Luděk Pik.¹²⁰

Národní výbor v Plzni měl po předchozí domluvě s pražským vedením rozšířit svou působnost na celou oblast západních Čech, převzít co nejdříve veřejnou správu zásobovací a vyživovací. Také měly být zřízeny místní hospodářské rady s paritním zastoupením producentů a konzumentů dle

¹¹⁸ KOZÁK, J., *Národní výbor v Plzni*, in: Národní výbor v Plzni a státní převrat, Plzeň 1928, s. 24.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ *Česká demokracie*, 31. 10. 1918, č. 20, s. 5.

stranické příslušnosti. Posledním bodem bylo jednání o neprodleném zrušení vládní tiskové cenzury.¹²¹

Ačkoli po následující dny Národní výbor v Plzni pracoval bez přesnějších směrnic z pražského ústředí, bylo jasné, že všechna převratová činnost musela proběhnout opatrně a rozvážně. V Plzni se nacházela značná vojenská posádka střežící důležité Škodovy závody a nebylo zatím vůbec jasné, zda by se armáda nesnažila násilně zakročit proti jakémukoli nepořádku ve městě.¹²² Dále také musel být zohledněn velký počet zahraničních dělníků v samotných Škodových závodech, neboť nemuseli zcela kooperovat s českým převratem. Problémem se také mohla stát početná německá menšina, u níž se dalo vcelku předpokládat, že se bude rozhodně negativně stavět proti svému začlenění do nového státního útvaru, spravovaného Čechy a Slováky.¹²³

Poprvé se Národní výbor v Plzni rozhodl o svém oficiálním představení široké veřejnosti po zjištění ranních událostí v Praze 28. října 1918.¹²⁴ Zvláštní prohlášení Národního výboru se po předchozí domluvě objevilo na stránkách všech regionálních deníků, čili v *Nové době* a *Českém deníku*.

V úvodníku *Českého deníku* z 28. října se čtenáři mohli seznámit s prohlášením Národního výboru v Plzni pod názvem „České veřejnosti na Plzeňsku“. V prohlášení se Národní výbor představil jako zřízený pomocný orgán Národního výboru Československého, jenž bude v oblasti Plzeňska prosazovat výkonnou moc nově se zřizujícího národního státu. Také bylo ohlášeno, že se bude Národní výbor snažit v době přechodu vládní moci zajistit co možná nejlepší zásobování základními komoditami a potravinami. Důležitým bodem v prohlášení se také stala výzva k všeobecné lidské solidaritě a vzájemné výpomoci v nastávajících těžkých dobách. Neméně

¹²¹ *Česká demokracie*, 31. 10. 1918, č. 20, s. 6.

¹²² KOŽÁK, s. 24.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Tamtéž, s. 28.

důležitou se stala pasáž věnovaná zachování obecného klidu, jehož cílem mělo být zabránění jakýchkoli forem násilností a s tím spojených zbytečných ztrát na životech obyvatel.¹²⁵

O nutnosti zachovat všeobecný klid se i zmiňovala také *Nová doba* ve svém článku s názvem „Zachovejte klid“ z 28. října 1918. Redakcí bylo všem čtenářům doporučováno, aby rozhodně zachovali stávající veřejný pořádek ve městě. Nikdo neměl opouštět své pracoviště a jiným způsobem vybočovat z klasických společenských norem. Pro upokojení občanů *Nová doba* slibovala brzké navýšení počtu vydávaných komodit v městské aprovizaci, včetně nedostatkového uhlí a jiných topiv.¹²⁶

Zprávy týkající se pražského převratu z 28. října 1918 se dostaly mezi širokou plzeňskou veřejnost až v odpoledních hodinách, kdy do Plzně dorazili cestující z Prahy spěšným rychlíkem, kteří dopomohli k rozšíření správ o převratových událostech v hlavním městě mezi plzeňské občany.¹²⁷

O událostech z 28. října 1918 v Plzni referoval *Český deník* ve svém článku s názvem „Vzhled ulic v Plzni“ datovaném stejným dnem. Na ulicích města a předměstských náměstích se spontánně začali srocovat lidé ve všeobecném nadšení z brzkého konce monarchie. Na nárožích domů a v oknech se začaly objevovat prapory s národními barvami. Ve večerních hodinách se do ulic vypravovalo stále více obyvatel, na mnoha místech také došlo k hanobení monarchistických symbolů a v některých místech dokonce k jejich samotnému demolování.¹²⁸

Zděšené oficiální úřady se pod vedením okresního hejtmana Dvořáka rozhodly pro povolání stálé vojenské posádky do ulic města a snažili se tím

¹²⁵ *Český deník*, 28. 10. 1918, č. 255, s. 2.

¹²⁶ *Nová doba*, 28. 10. 1918, č. 254, s. 1.

¹²⁷ ŠIMEK, s. 82.

¹²⁸ *Český deník*, 29. 10. 1918, č. 256, s. 1.

zajistit kontrolu nad lidmi páchanou protistátní činností.¹²⁹ Národní výbor se rozhodl ihned jednat a zabránit tak případným kolizím mezi občany a ozbrojenými bezpečnostními složkami, které mohly dost možná skončit krveprolitím. Na okresní velitelství byl vyslán jednatel Národního výboru poslanec Luděk Pik, jenž po krátké době dojednal stažení vojsk zpět do kasáren.¹³⁰

Následující den, 29. října 1918, gradovaly včerejší průvody lidí v demonstrace a otevřenou revoltu proti stávajícímu vládnímu zřízení. Od ranních hodin se ve městě začaly kupit ohromné masy lidí, které se do poledne téhož dne zkoncentrovaly na plzeňském náměstí. V celém městě také mezitím probíhalo živelné strhávání symbolů staré monarchie, nahrazené symboly nové československé státnosti.¹³¹ Převratové dny se dostaly o den déle na stránky téměř všech regionálních novin, které ve svých článcích popisovaly tuto slavnou událost. Slavnostem a převratu z 29. října 1918 se nejvíce věnoval list *Nová doba*.

V rozsáhlém úvodníku *Nové doby* s názvem „S velebným klidem vchází český lid do nového domova“ z 30. října se list věnoval obšírnému popisu událostí 29. října s důrazem na hlavní manifestační akci na plzeňském náměstí. *Nová doba* informovala o sročení desetitisícových davů na hlavním náměstí, tvořených studenty, dělníky a ostatními občany. Lidé ověnčení českými, slovanskými a americkými vlajkami, vyrazili na symbolický pohřební průvod s černou rakví se symboly Rakousko-Uherska. Průvod vedený delegací Národního výboru poté dorazil před budovu okresního hejtmanství, kde byl po následném svolání zániku starého režimu sňat obrovský znak Rakousko-Uherska. Starý symbol byl nahrazen mohutnou vlajkou s vyobrazením českého lva. Průvod se poté navrátil na plzeňské náměstí, kde se tou dobou již nacházelo okolo statisíce lidí. Na vybudované tribuně před

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ KOZÁK, s. 33.

¹³¹ Tamtéž, s. 34.

městskou radnicí promluvili významní řečníci z řad plzeňské politické reprezentace. První slovo dostal předseda Národního výboru v Plzni Matouš Mandl, který ve svém projevu zvýraznil zejména nově nabytou svobodu českého lidu, provolal slávu nové Československé republice, prezidentovi Willsonovi a Tomáši Garriquovi Masarykovi za jejich nezdolnou snahu o osvobození českého národa z pout rakouského mocnářství.¹³² Další projevy se na stránky deníků nedostaly ve svém plném a uceleném znění z důvodu hluku způsobeného jásajícím stotisícovým davem.

Český deník se oproti *Nové době* převážně věnoval ve svých článcích otázce převzetí vojenské moci v Plzni. Na úvodní straně deníku z 30. října 1918 se objevila zpráva o projevech před vojenským velitelstvím v Plzni, kdy byly lidmi sundávány znaky rakouských orlů. Jelikož nemělo místní velitelství dosud žádné pokyny z Prahy, byla obava, že by mohlo vojsko zakročit proti civilistům. Na místo byl vyslán zástupce Národního výboru Dr. Lukavský, jenž po vzájemné dohodě s okresním velitelem docílil toho, aby armáda nikterak nezasahovala do dění ve městě. Poté promluvil k lidem před komandaturou a přesvědčil je tím k jejich odchodu. Také se dohodlo, že na velitelství budou vysláni delegáti Národního výboru ze sokolské organizace, kteří společně s důstojníky provedou dozor nad veřejným pořádkem.¹³³

Následný den se v témže deníku objevila zpráva o dostavení vrchních zástupců Národního výboru Mandla a Pika na oblastním velitelství 30. října 1918, kde po nastalých událostech v Praze žádali, aby byla správa velitelství odevzdána do rukou Národního výboru. Ke konečnému převzetí došlo až po několika hodinách, kdy do Plzně došel telegram z Prahy o podvolení se nové výkonné moci.¹³⁴

¹³² *Nová doba*, 30. 10. 1918, č. 256, s. 1.

¹³³ *Český deník*, 30. 10. 1918, č. 257, s. 2.

¹³⁴ *Český deník*, 31. 10. 1918, č. 258, s. 2.

Symbolickým zakončením snah o novou národní samostatnost v Plzni se stalo osvobození politických vězňů z místní Borské věznice. Národní výbor v Plzni si vzal za povinnost osvobodit osoby, které byly perzekuovány starým režimem za jejich protistátní činnost.

Nová doba referovala o těchto činech ve svém článku „Propuštění politických vězňů z Bor“ z 31. 10. 1918. Do Borské věznice se 30. října dostavili zástupci Národního výboru Mandl, Pik a podplukovník auditor Adam, kteří následně nechali po přezkoumání jejich spisů propustit odsouzené na svobodu. Celkem bylo propuštěno 13 politických vězňů. Osvobození byli v automobilech přepraveni před budovu městské radnice, kde je vítal dav jásajících lidí. Propuštěncům byla přislíbena podpora a materiální zaopatření.¹³⁵ V následujícím čísle *Nové doby* z 1. listopadu 1918 si našla tato zpráva své pokračování. Článek psal o poskytnuté výpomoci osvobozenecům, kteří byli po uvítání před radnicí uvedeni do kanceláře místní samaritánské organizace České srdce, kde jim humanitární pracovníci předali nové a čisté civilní oděvy. Poté se amnestovaní vězni odebrali na radnici, aby zde získali Národním výborem vyhotovené listiny ověřující jejich propuštění.¹³⁶

Po propuštění politických vězňů z Borské věznice a jejich následného integrování mezi ostatní civilní obyvatelstvo na počátku listopadu 1918 byl definitivně završen převrat v Plzni a jejím okolí. Závěr roku 1918 v oblasti Plzeňska již nepřinesl žádné převratné události. Konec tohoto období se převážně udával v obecném zklidnění společenské a hospodářské situace v Plzni, ve které nastal čas konsolidace poválečných poměrů. Další společenských nepokojů se město Plzeň dočkalo až na počátku roku 1919, kdy s poválečnými životními poměry nespokojené obyvatelstvo opět vyrazilo do ulic demonstrovat za svá práva.¹³⁷

¹³⁵ *Nová doba*, 31. 10. 1918, č. 257, s. 2.

¹³⁶ *Nová doba*, 1. 11. 1918, č. 258, s. 2.

¹³⁷ ŘEHÁČEK, *Hladové a protidrahotní bouře*, s. 213.

Závěr

Na základě výše uvedených skutečností a regionálním tiskem pospaných událostí v Plzni roku 1918 je patrné, že vnitropolitický vývoj monarchie v posledním roce války byl úzce spojený s rozsáhlými sociálními obtížemi a měl hluboký dopad na život civilního domácího obyvatelstva. Do života prostých občanů na českém území, potažmo v Plzni, zasáhl citelný nedostatek základních životních potřeb (jídlo, topivo a ošacení). Oficiální úřady a česká domácí politická reprezentace si uvědomovaly závažnost tohoto problému, nicméně přes veškeré jejich snahy se tento problém nepodařilo uspokojivě vyřešit.

V souvislosti s nedostatečným zásobováním se také objevily obtíže jiného rázu. Pro uspokojení válečné výroby došlo k rapidnímu nárůstu počtu dělníků v průmyslových oblastech, což způsobilo v některých případech abnormální hladinu populace v některých destinacích. Tímto problémem byla zejména zasažena Plzeň, v níž došlo k navýšení počtu obyvatel až o několik desítek tisíc. Místní městská správa nedokázala čelit takovému počtu lidí a nebyla schopna pro ně zajistit dostatečné ubytování, v důsledku čehož často docházelo k přeplňování kapacit ubytovacích prostor.

Špatné vyživovací a hygienické podmínky vedly k ještě závažnějšímu problému a tím se stal zdravotní stav obyvatel. Válečnými podmínkami podkopané zdraví mnoha lidí způsobilo výskyt celé řady závažných chorob. V Plzni se na samotném konci válečného období objevila obávaná epidemie Španělské chřipky, jež připravila o život stovky lidí.

Dlouhodobě nespokojené plzeňské obyvatelstvo, sužované nedostatečnými životními podmínkami, vyjádřilo otevřeně svou nevoli v roce 1918 hned při několika příležitostech. Již na počátku roku 1918 zasáhla Plzeň

na konci ledna několika denní vlna nepokojů a násilností spojených se zásobovacími problémy, jež se vyskytovaly v plzeňském prostředí již od listopadu roku 1917. Svého opakování se násilnosti v Plzni dočkaly až v červnu 1918 ve formě hladových bouří, kdy bylo dokonce ze strany bezpečnostních složek použito zbraní a v důsledku čehož došlo k zabití necelé desítky malých dětí.

Na stranu nespokojených obyvatel se také postavily místní české politické strany, které na sebe vzaly roli zastánců za občanská práva svých voličů. K příležitosti svátku 1. května 1918 se plzeňské socialistické strany chopily této události a zorganizovaly obsáhlé manifestační akce místního obyvatelstva za lepší životní podmínky. Nutno podotknout, že tyto akce byly rovněž socialisty využity k vlastní politické agitaci. Společný postup stran nastal až později na konci května 1918 po vládním rozhodnutí rozdělit Západočeský kraj na český Plzeňský kraj a na německý Chebský kraj, kdy v tom německém zůstala značná česká menšina a na území samotné Plzně zase velká německá menšina. Politické strany po vzájemné dohodě pod patronátem Národního klubu bojovaly za práva a životní podmínky české menšiny v Chebském kraji a naopak tvrdě odmítaly jakékoli nároky německé menšiny v Plzni na zvýhodněné postavení.

Poslední významné události popisované v místním tisku v roce 1918 se město Plzeň dočkalo na konci října 1918. Válečnými útrapami sužované obyvatelstvo, podporované politickými stranami, zareagovalo jako téměř všechny části na českém území na převratové události v Praze 28. října 1918. V Plzni byl dle pokynu pražského ústředí Národního výboru zřízen oblastní orgán tohoto politického uskupení. Místní organizace Národního výboru organizovala a vedla plzeňský převrat, který se uskutečnil v Plzni od odpoledních hodin 28. října až do 30. října, kdy byl zakončen převzetím místní vojenské moci a také došlo k propuštění politických vězňů z plzeňské Borské věznice. Plzeň včasně zareagovala na politické události v Praze a přispěla tak

svou vlastní převratovou činností k přechodu od monarchistického zřízení k národnímu státu Čechů a Slováků.

Seznam literatury

Tisk

Česká demokracie. 1918, č. 1–28. ISSN 1805-1588.

Český deník. 1918, roč. 7. ISSN 1801-2639.

Český kraj. 1918, č. 1–52. ISSN 1805-1618.

Český západ. 1918, roč. 11. ISSN 1805-1669.

Nová doba. 1918, roč. 24. ISSN 1804-3852.

Literatura

BERAN, Ladislav Josef. *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918–1938*. Praha: Pulchra, 2009. 438 s. ISBN 970-80-87377-02-4.

BRÜGEL, Johan Wolfgang. *Češi a Němci 1918–1938: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918–1938*. Praha: Academia, 2006. 438 s. ISBN 978-802-0014-405.

CÉŠAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. Díl I. (1918–1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. 512 s.

ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí 1800–1918*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. 228 s. ISBN 80-210-3078-X.

EFMERTOVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848–1918*. Praha: Libri, 1998. 463 s. ISBN 80-85983-47-8.

GALANDAUER, Jan. *O samostatný Československý stát 1914–1918*. Praha: SPN, 1992. 117 s. ISBN 80-04-26140-X.

GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918: programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. 344 s. ISBN 25-045-88.

HOTMAR, Josef. *Zrození republiky 1914–1918*. Brno: Stilus, 2005. 423 s. ISBN 80-903-5508.

- KLÍMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí koruny české XIII., 1918–1929*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2000. 822 s. ISBN 80-7185-328-3
- KOZÁK, Josef. *Národní výbor v Plzni*. In: *Národní výbor v Plzni a státní převrat*. Plzeň: Grafika, 1928. s. 23 - 105.
- KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Praha: TRITON, 2003. 178 s. ISBN 80-7254-448-9.
- NEDVĚD, Antonín. *Jak to bylo v Plzni 1914–1918 a na českém západě*. Plzeň: Grafika, 1939. 317 s.
- ŘEHÁČEK, Karel. *Dopady války na každodenní život obyvatelstva Plzně a okolních obcí (1914–1918)*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Archiv města Plzně, 2007. s. 277–336 ISBN 978-80-86971-51-3.
- ŘEHÁČEK, Karel. *Hladové a protidrahotní bouře na Plzeňsku během války a po vzniku Československé republiky (1917–1919)*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Ústí nad Labem: Albis Internacional, 2005. sv. XL. s. 181–246 ISBN 80-86971-04-X.
- ŘEHÁČEK, Karel. *Sociální důsledky války a jejich projevy v Plzni v letech 1914–1919*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Albis Internacional, 2006. sv. XLI/1. s. 199–294 ISBN 80-86971-21.
- ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. 492 s. ISBN 80-710-6274-X.
- ŠIMEK, Eduard. *Vliv války a převratu na poměry hospodářské a sociální*. In: MACHÁČEK, Fridolín. *Plzeň a Plzeňsko II*. Plzeň: Grafika, 1930. s. 73–84.
- ŠTUKSA, Václav. *Plzeň 1917*. In: MARTINOVSKÝ, Ivan. *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1987. sv. XIII., s. 7–51.
- URBAN, Otto. *Česká společnost 1848–1918*. Praha: Svoboda, 1982. 690 s.

Summary

This Bachelor thesis deals with an issue of reflexion of important events in 1918 in Pilsen published in regional newspapers of that time. The thesis concerns mainly on those events which were published owing to their importance and which were interpreted to the wide public of readers afterwards. The aim of the work is to bring the readers into the issue of the last war years in the Czech territory. This will be done by analytic work with regional press, scientific works and monographies focusing mainly on the events which happened in Pilsen or its close surroundings.

The introductory part brings general and chronological overview of the events which represent serious political and social processes in the Czech territory from the spring 1917 to the end of the year 1918. The second main part of the thesis deals with key events of this period which occurred there and divides them chronologically into chapters. This part ends with the overthrow in Pilsen which took place here from October 28th to October 30th 1918.

From the results of the work it is clear that the domestic policy of the monarchy was tied up with deep social difficulties during the last year of the war and influenced the lives of civilians. There was a lack of basic life necessities (food, fuel, clothes) and together with bad hygienic and diet conditions it resulted into many serious health problems and diseases.

Dissatisfied inhabitants of Pilsen who suffered from insufficient life conditions, expressed their displeasure in several events in 1918. Number of demonstrations (with signs of street violence in some of them) were supported by local politicians formed into *Národní výbor*. The events ended up with open rebellion against the Austro-Hungarian Empire at the end of October 1918. Between the days 28th–30th October there was a revolution in Pilsen (according to the similar event in Prague) which meant the change from the monarchy to the national state of the Czechs and Slovaks.